

**BUYUK BRITANIYA VA MALAYZIYADA ISLOM MOLIYA
MUASSASALARINI SOLIQA TORTISH YO‘NALISHLARI***Yoqubjonov Javohir Farhodjon o‘g‘li**O‘zbekiston xalqaro islomshunoslik akademiyasi**Islom iqtisodiyoti va moliyasi mutaxassisligi**2-kurs magistranti*

Annotatsiya. Ushbu maqolada, moliyaviy tizimi rivojlangan mamlakatlar, xususan, Angliya va Malayziyaning soliq tizimini takomillashtirish yo‘llari haqida so‘z boradi.

Kalit so‘zlar: *soliq qonuchiligi, bojlar, korporativ solig‘i, bank ustama solig‘i, shtamp boji.*

Annotation. This article discusses ways to improve the tax systems of financially developed countries, particularly those of England and Malaysia.

Keywords: *tax legislation, duties, corporate tax, bank surcharge, stamp duty.*

Islom moliya muassasalari, xususan Islom banklarining soliqqa tortishda bir qator ilg‘or mamlakatlarda qonun-qoidalar mavjud. Xususan, Malayiza, Indoneziya hamda Angliya Islom moliyasida yetakchilik qilib, allaqachon mamlakat hududida soliq tizimini joyir qilishgan. Buyuk Britaniya esa, Islomiy Fintech markazi sifatida shariatga muvofiq moliyaviy muhitni qo‘llab-quvvatlash borasida yetakchiligini isbotlagan.¹

Angliya, Buyuk Britaniyaning bir qismi sifatida, rivojlangan va murakkab soliq tizimiga ega. Bu tizim Qirollik Soliq va Bojxona idorasi (HM Revenue and Customs) tomonidan boshqariladi. Ushbu tizim korporatsiyalar, tashkilotlar, yakka tartibdagi tadbirkorlar hamda boshqa yuridik shaxslarga tatbiq etiladigan turli xil soliqlarni o‘z ichiga oladi.

Ushbu tizim raqobatbardoshlik va soliq qonunchiligiga rioya etilishini ta‘minlash bilan birga, davlat xizmatlari va infratuzilmani moliyalashtirishga xizmat qiladi.

Quyidagi soliq turlari hamda to‘lovlar ustidan nazorat qilish ushbu davlat idorasining asosiy vazifalari hisoblanadi:²

- Daromad solig‘i – Jismoniy shaxslar tomonidan olingan daromad (ish haqi, ijara daromadi va boshqalar)dan olinadigan asosiy soliq turi.

¹ Rahayu, Komala & Yusuf: Enhancing Islamic Banking through Accounting and Taxation Harmonization: A Comparative Study of Indonesia and Malaysia **AABFJ** Volume 18, Issue 5, 2024. P 12.

² <https://www.gov.uk/government/organisations/hm-revenue-customs/about#responsibilities>

- Korporatsiya solig‘i – Angliyada ro‘yxatdan o‘tgan yuridik shaxslar (kompaniyalar) tomonidan yillik foyda asosida to‘lanadigan soliq.
 - Kapital daromad solig‘i – Mulk, aksiyalar yoki boshqa aktivlarni sotishdan olingan foyda uchun olinadigan soliq.
 - Meros solig‘i – Shaxs vafotidan so‘ng qolgan mulkdan olinadigan soliq turi.
 - Sug‘urta mukofotlari solig‘i – Sug‘urta xizmatlaridan foydalanganlik uchun mijozlar to‘laydigan mukofotlar asosida olinadigan soliq.
 - Marka, yer va neftdan olinadigan daromad soliqlari – Muayyan mulklar va tabiiy resurslar bilan bog‘liq bo‘lgan tranzaksiyalarga nisbatan olinadigan soliq toifalari.
 - Atrof-muhitga oid soliqlar – Tabiatga salbiy ta‘sir ko‘rsatadigan faoliyatlar uchun joriy etilgan soliqlar.
 - Iqlim o‘zgarishi yig‘imlari va chiqindi poligonlari solig‘i – Uglerod chiqindilari, chiqindilarning utilizatsiyasi va atrof-muhitga zarar yetkazuvchi omillarga qarshi moliyaviy choralar.
 - Qo‘shilgan qiymat solig‘i – Tovarlar va xizmatlar iste‘moliga nisbatan qo‘llaniladigan umumxalq solig‘i; import QQS ham shu doirada hisoblanadi.
 - Bojxona bojlari – Chetdan olib kirilgan tovarlarga nisbatan qo‘llaniladigan bojxona to‘lovlari.
 - Aktsiz yig‘imlari – Spirtli ichimliklar, tamaki mahsulotlari va yoqilg‘i kabi maxsus toifalarga nisbatan belgilangan yig‘imlar.
 - Savdo statistikasi – Import-eksport hajmlari va savdo faoliyati bo‘yicha statistik ma‘lumotlarni yig‘ish va tahlil qilish.
 - Milliy sug‘urta badallari – Ish beruvchilar va ishchilar tomonidan to‘lanadigan majburiy sug‘urta badallari, pensiya va ijtimoiy ta‘minot tizimi uchun asos bo‘lib xizmat qiladi.
 - Soliq kreditlari – Past daromadli yoki farzandli oilalar uchun davlat tomonidan beriladigan qo‘shimcha moliyaviy yordamlar.
 - Bolalar nafaqasi – 16 yoshgacha bo‘lgan yoki o‘qiyotgan bolalar uchun oilalarga beriladigan muntazam nafaqa to‘lovlari.
 - Eng kam ish haqi talabini nazorat qilish – Ishchilarga qonun bilan belgilangan minimal ish haqi to‘lanishini ta‘minlash.
 - Talaba kreditlarini undirish – Davlat tomonidan berilgan talaba kreditlarining qaytarilishini nazorat qilish va amalga oshirish.
 - Pul yuvishga qarshi nazorat – Moliya tizimida noqonuniy yo‘l bilan olingan mablag‘lar aylanmasining oldini olish va shaffoflikni ta‘minlash.
- Ma‘lumot uchun HMRC (Soliqlar va yig‘imlarga mas‘ul hukumat idorasi) 2023–2024 moliyaviy yilida jami 843,4 milliard funt sterling miqdorida daromad

yigʻanini hisobot qilgan.³ Bu raqam ketma-ket uchinchi yil davomida eng yuqori darajadagi koʻrsatkich boʻlib, 2022–2023 yilga nisbatan 3,6 foizlik oʻsishni anglatadi.

Buyuk Britaniyada joylashgan eng yirik islomiy banklardan biri boʻlgan Al Rayan bank oʻzining yillik hisobotlarida toʻlangan soliqlarga oid bir qator maʼlumotlar bergan.

Al Rayan, bank oʻzining moliyaviy faoliyatida shaffoflik tamoyillariga amal qiladi va baʼzi yillarda soliq toʻlovlari haqida aniq maʼlumotlarni ochiq eʼlon qilgan. Xususan, 2020-yilda bank £4,2 million foyda koʻrib, £536,000 miqdorida soliq toʻlagan.⁴ 2021-yilda esa soliqdan oldingi foyda £1,735 million boʻlganiga qaramay, hisobotda £4,772 million miqdorida soliq xarajati koʻrsatilgan.⁵

Buyuk Britaniyada Islom banklari boshqa moliyaviy muassasalar singari umumiy soliq tizimiga boʻysunadi. Biroq, shariatga muvofiq moliyaviy mahsulotlar xususiyatlarini hisobga olgan holda, hukumat Islomiy va anʼanaviy moliyaviy mahsulotlar oʻrtasida soliq tengligini taʼminlash uchun maxsus qonunchilik choralarini joriy qilgan.⁶

Buyuk Britaniyada banklar quyidagi asosiy soliqlarni toʻlaydi:⁷

1. Korporativ soligʻi
2. Bank ustama soligʻi
3. Bank yigʻimi

Buyuk Britaniya hukumati yillar davomida banklar va yirik kompaniyalardan koʻproq soliq olish orqali byudjetni barqarorlashtirishga harakat qilgan. Shu bilan birga, ular soliq yukini muvozanatda ushlab turish uchun ayrim soliqlarni tushirish va boshqalarini oshirish orqali strategik yondashuv qoʻllagan. Xususan, bank sektorining iqtisodiy kuchi va foydasi yuqori boʻlganligi sababli unga nisbatan alohida soliq shakllari (bank ustama soligʻi va bank yigʻimi) ishlab chiqilgan.

Korporativ soliq - bu barcha kompaniyalarning foydasiga solinadigan asosiy davlat soligʻi boʻlib, 2008-yildan beri muntazam ravishda qoʻllanilib kelinmoqda. Dastlab 28% boʻlgan bu soliq yillar davomida bosqichma-bosqich kamaytirilib, 2017-yildan 2022-yilgacha 19% da ushlab turildi. Ammo 2023-yildan boshlab yirik foyda koʻrsatuvchi kompaniyalar uchun yana 25% ga oshirildi. Bu oʻzgarish davlat byudjetini toʻldirish va yirik kompaniyalardan koʻproq hissa olishga qaratilgan.

Bank ustama soligʻi (Bank surcharge) - bu faqat yirik banklarga qoʻllaniladigan foydaga nisbatan qoʻshimcha soliqdir. U 2016-yilda joriy etilib, dastlab 8% miqdorida belgilangan. 2023-yilda ushbu stavka 3% ga tushirildi. Bu tushirish korporativ soliq

³ HM Revenue and Customs - Annual Report and Accounts 2023 to 2024. P. 284.

⁴ Al Rayan bank annual report and financial statements. 2020.

⁵ Al Rayan bank annual report and financial statements. 2021.

⁶ Martin Harrison, Islamic finance and the UK. P. 14.

⁷ Antony Seely Taxation of banking. Available at <http://commonslibrary.parliament.uk>

stavkasining 25% ga ko‘tarilishi bilan bog‘liq bo‘lib, banklar uchun umumiy soliq yukini muvozanatlashga qaratilgan.

Bank yig‘imi (Bank levy) - bu banklarning Buyuk Britaniyadagi balans majburiyatlariga solinadigan alohida soliq turidir. 2011-yilda joriy etilgan bu soliq yillik darajada turlicha bo‘lgan bo‘lsa-da, 2016-yildan so‘ng stavkasi 0.10% da barqarorlashgan. 2021-yildan boshlab esa bank levy faqat Buyuk Britaniya ichidagi balans majburiyatlariga nisbatan qo‘llanilmoqda, ya’ni xalqaro faoliyatdan olinmaydi.

Biroq, 2022 va 2023 yillarga kelib, bank yuqori darajadagi foyda (mos ravishda £20,8 mln va £30,61 mln) ko‘rsatgan bo‘lsa-da, ushbu yillarda aniq qancha soliq to‘langani yillik hisobotlarda alohida qayd etilmagan. Bu esa, bankning so‘nggi yillardagi moliyaviy ochiqligida ayrim cheklovlar borligini ko‘rsatadi.

1-

rasm. Buyuk britaniyada banklar to‘laydigan 3 ta asosiy soliq stavkalari tendensiyasi⁸

Ushbu rasmdan ko‘rinib turibiki, banklar uchun eng katta soliq yukini korporativ solig‘i tashkil etadi.

Malayziya ham islom moliyasi bo‘yicha dunyoda yetakchi mamlakatlardan bo‘lib, mamlakatning soliq tizimi – barqaror va markazlashtirilgan va “Inland Revenue Board of Malaysia (LHDN)” tomonidan boshqariladi. Bu tizim yuridik va jismoniy shaxslarning daromadlariga solinadigan soliqni, savdo bilan bog‘liq soliqlarni va ba’zi turdagi xususiy to‘lovlarni qamrab oladi.

⁸ https://www.gov.uk/government/publications/rates-and-allowances-corporation-tax/rates-and-allowances-corporation-tax?utm_source
https://www.gov.uk/government/publications/amendments-to-the-surcharge-on-banking-companies/amendments-to-the-surcharge-on-banking-companies?utm_source
https://www.gov.uk/government/publications/bank-levy-rate-reduction/bank-levy-rate-reduction?utm_source
 Murojaat vaqti: 30.02.2025

Malayziyadagi eng asosiy soliq to'lovlari va yig'imlar quyidagicha tartibga solingan bo'lib, ular mamlakatning fiskal siyosati va iqtisodiy barqarorligini ta'minlashda muhim rol o'ynaydi. Ushbu soliqlar yuridik va jismoniy shaxslarga, shuningdek, tovarlar va xizmatlarga nisbatan qo'llaniladi.⁹

1. Daromad solig'i

Daromad solig'i – Malayziyada eng asosiy soliq turlaridan biri bo'lib, jismoniy va yuridik shaxslarning daromadiga solinadi.

Rezidentlar uchun daromad solig'i progressiv stavkalarda (0% dan 30% gacha) belgilanadi. Nerezidentlar esa barcha daromadlari uchun 30% stavkada soliq to'laydi.¹⁰

Korxonalarining daromadiga 24% stavkada soliq qo'llaniladi. Kichik va o'rta bizneslar (SME) uchun imtiyozli stavkalar mavjud (15% dan boshlanadi).¹¹

2. Savdo va xizmatlar solig'i (Sales and Service Tax – SST)

Malayziyada hozirda Qo'shilgan qiymat solig'i mavjud emas. 2018-yil sentabr oyidan boshlab "Malayziya savdo va xizmatlar solig'i" tizimiga qaytdi. Ushbu soliq turi avvalroq, 2015-2018-yillarda "Tovarlar va xizmatlar solig'i" deb atalgan edi.¹²

Malayziya savdo va xizmatlar solig'i ikki asosiy qismdan iborat:

- Savdo solig'i (Sales Tax): 5% yoki 10% ayrim ishlab chiqarilgan va import qilinadigan mahsulotlarga nisbatan qo'llaniladi.¹³
- Xizmatlar solig'i (Service Tax): 6% stavkada ayrim xizmatlar uchun (restoran, mehmonxona, transport, va boshqalar) to'lanadi.¹⁴

2024-yil 1-martdan boshlab, xizmatlar solig'i stavkasi ham 6% dan 8% gacha oshirildi.¹⁵

Biroq, ba'zi xizmatlar uchun 6% stavka saqlanib qoladi, jumladan:¹⁶

- Ovqat va ichimlik xizmatlari
- Telekommunikatsiya xizmatlari
- Avtoturargoh xizmatlari
- Logistika xizmatlari

3. Ko'chmas mulkdan olinadigan foyda solig'i (Real Property Gains Tax – RPGT)

Bu soliq ko'chmas mulkni sotishdan olingan daromadga nisbatan qo'llaniladi.

- Agar mulk qisqa muddat ichida (5 yil ichida) sotilsa, yuqori stavkada soliq olinadi (10%–30% oralig'ida).¹⁷

⁹ Mohammed Saleh Al-Maghrebi, Malaysian Tax System: An Overview. P. 12.

¹⁰ <https://www.hasil.gov.my/en/legislation/act/> Murojaat vaqti: 13.04.2025

¹¹ <https://www.hasil.gov.my/en/company/tax-rate-of-company/> Murojaat vaqti: 13.04.2025

¹² [https://en.wikipedia.org/wiki/Goods_and_Services_Tax_\(Malaysia\)](https://en.wikipedia.org/wiki/Goods_and_Services_Tax_(Malaysia)) Murojaat vaqti: 13.04.2025

¹³ WHAT'S NEW: SALES TAX AND SERVICE TAX (UPDATED - 29 FEBRUARY 2024). P. 2.

¹⁴ WHAT'S NEW: SALES TAX AND SERVICE TAX (UPDATED - 29 FEBRUARY 2024). P. 2.

¹⁵ WHAT'S NEW: SALES TAX AND SERVICE TAX (UPDATED - 29 FEBRUARY 2024). P. 3.

¹⁶ WHAT'S NEW: SALES TAX AND SERVICE TAX (UPDATED - 29 FEBRUARY 2024). P. 4.

¹⁷ <https://www.hasil.gov.my/en/rpgt/real-property-gains-tax-rpgt-rates/> Murojaat vaqti: 15.04.2025

- Uzoq muddat ushlab turilgan mulk uchun stavka kamayadi.

4. Shtamp‘a boji (Stamp Duty)

Bu turdagi yig‘im hujjatlar (shartnomalar, ko‘chmas mulk savdosi, aksiyalar transferi) rasmiylashtirilganda to‘lanadi.

- Masalan, ko‘chmas mulk uchun odatda qiymatiga qarab 1% dan 4% gacha bo‘lgan bojsiz soliq stavkalari mavjud.¹⁸

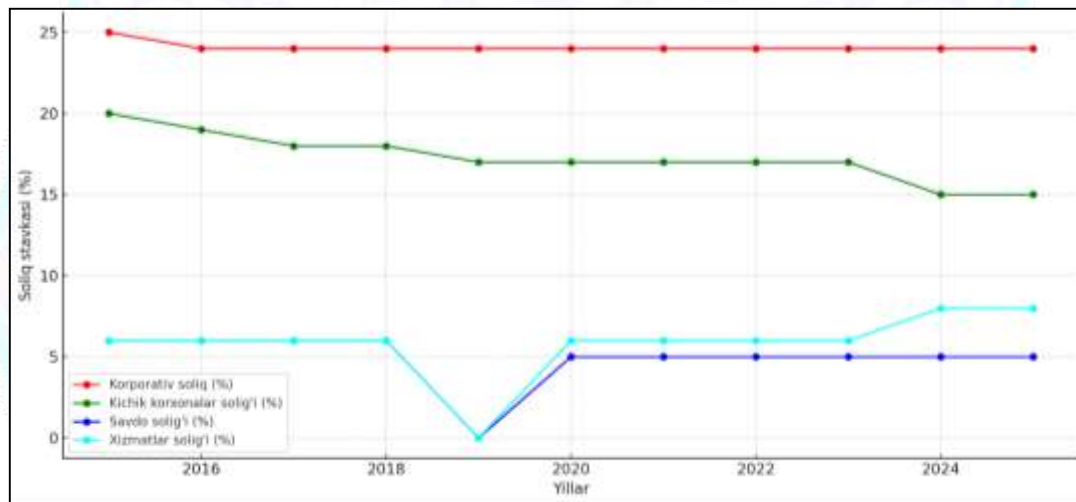
5. Ijtimoiy xavfsizlik va pensiya yig‘imlari

- EPF (Employee Provident Fund): Ishchilar va ish beruvchilar pensiya jamg‘armasiga majburiy to‘lovlar amalga oshiradi.

- SOCSO (Social Security Organisation): Mehnatga layoqatsizlik, baxtsiz hodisalar va kasalliklar holatlarida yordam beradigan ijtimoiy sug‘urta tizimi.

Quyida Malayziyada yuridik shaxslar tomonidan to‘lanadigan asosiy soliqlar grafik ko‘rinishda tasvirlangan:

2-rasm. Malayziyadagi asosiy soliqlar stavkasi dinamikasi (2015-

2025)¹⁹

Malayziya zakotni davlat soliq tizimiga integratsiya qilgan birinchi davlatlardan biri hisoblanadi.²⁰ Bu jarayon 20-asr boshlarida boshlangan bo‘lib, Kelantan shtatida 1916-yilda zakot yig‘imi davlat tomonidan boshqarila boshlagan. Keyinchalik, boshqa shtatlar ham bu tizimni qabul qila boshlagan.

Malayziyada zakot to‘lovlari soliqdan chegirma sifatida tan olinadi. 1967-yilda qabul qilingan Daromad Soliqlari to‘g‘risidagi qonun (Income Tax Act 1967)ga binoan, musulmon soliq to‘lovchilari tomonidan to‘langan zakot miqdori soliqdan chegirib tashlanadi.²¹ 2007-yildan boshlab, bu chegirma kompaniyalar, kooperativlar va ishonchli jamg‘armalar uchun ham amal qiladi.

¹⁸ <https://www.cleartax.com/my/en/stamp-duty-malaysia>. Murojaat vaqti: 15.04.2025.

¹⁹ <https://www.hasil.gov.my/en/legislation/> Murojaat vaqti: 22.04.2025.

²⁰ Nor Aini, The Advancement of Zakat Institution in Malaysian Post Islamic Revivalism Era, 2020, Journal of Al-Tamaddun. P. 3.

²¹ W. Hegazy, Islamic Finance in Malaysia A Tax Perspective. P. 4.

Kompaniyalar (ayniqsa, Islomiy moliyaviy muassasalar) uchun zakot to'lovlari quyidagi shartlar bajarilganda korporativ daromad solig'idan chegirib tashlanishi mumkin:²²

Zakot quyidagi holatlarda chegirma sifatida tan olinadi:

- Zakot ruxsat etilgan zakot yig'uvchi tashkilotga (masalan, Lembaga Zakat Selangor) to'langan bo'lishi kerak.
- Zakot tegishli soliq davri ichida to'langan bo'lishi kerak.
- Zakot to'lovi kompaniyaning biznes daromadiga tegishli bo'lishi lozim.

Malayziyadagi eng yirik islom banklaridan biri "Maybank" 2024-yilgi hisobotida

2024 yilning 9 oyligi yakunlariga ko'ra, Maybank umumiy moliyaviy faoliyati doirasida soliqlar va zakot to'lovlari bo'yicha muhim ko'rsatkichlarga ega bo'ldi. Hisobot davrida bank tomonidan RM726,617 ming miqdorida soliq to'langan bo'lib,²³ bu ko'rsatkich 2023 yilning shu davridagi RM794,075 ming soliq to'lovlariga nisbatan kamaygan.²⁴ Soliq miqdorining pasayishi bank daromadlarining qayta tuzilishi, chegirmalar yoki boshqa soliq yengilliklari bilan bog'liq bo'lishi mumkin.

Shuningdek, Maybank 2024 yilning 9 oyligida RM12,609 ming miqdorida zakot to'lagan.²⁵ Bu esa 2023 yilgi shu davrda qayd etilgan (RM32,455) ming manfiy zakot ko'rsatkichiga nisbatan sezilarli o'zgarishni ko'rsatadi. Manfiy zakot summasi odatda zakotning qayta baholanishi yoki avvalgi yillardagi ortiqcha to'lovlarning hisobdan chiqarilishi bilan bog'liq bo'lishi mumkin. 2024 yilda esa zakotning ijobiy summada to'lanishi, Maybankning islomiy moliyaviy tamoyillarga sodiq qolgan holda daromadlarining muayyan qismini jamiyat farovonligiga yo'naltirganini bildiradi.

Malayziya soliq qonunchiligiga muvofiq, kompaniyalar tomonidan to'langan zakot miqdori soliqqa tortiladigan daromaddan chegiriladi.²⁶ Shu sababli, Maybank tomonidan to'langan RM12,609 ming zakot summasi umumiy daromaddan chegirilgan bo'lishi va natijada soliqqa tortiladigan asos kamayib, bankning yakuniy soliq majburiyati pasaygan bo'lishi mumkin.

Umuman olganda, 2024 yilning 9 oyligi yakunlariga ko'ra, Maybankning zakot va soliqlar bo'yicha amaliyoti moliyaviy barqarorlikni saqlagan holda, islomiy moliya tamoyillarini ham to'liq hisobga olganini ko'rsatadi.

Malayziyadagi islomiy moliyalashtirishning 90% dan ortig'i aynan bay bi-haman ajil va **murobaha** shartnomalariga asoslanadi. Malayziya Soliq Kodeksining

²² Nor Aini, The Advancement of Zakat Institution in Malaysian Post Islamic Revivalism Era, 2020, Journal of Al-Tamaddun. P. 3.

²³ MAYBANK ISLAMIC BERHAD, Condensed financial statements. 2024. P. 1.

²⁴ MAYBANK ISLAMIC BERHAD, Condensed financial statements. 2023. P. 1.

²⁵ MAYBANK ISLAMIC BERHAD, Condensed financial statements. 2024. P. 1.

²⁶ Nor Aini, The Advancement of Zakat Institution in Malaysian Post Islamic Revivalism Era, 2020, Journal of Al-Tamaddun. P. 5.

2(7)-bandiga binoan, islomiy prinsiplar asosida tuzilgan bitimlardan olingan foyda **foiz daromadiga tenglashtiriladi.**²⁷

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati:

1. Rahayu, Komala & Yusuf: Enhancing Islamic Banking through Accounting and Taxation Harmonization: A Comparative Study of Indonesia and Malaysia. AABFJ, Volume 18, Issue 5, 2024.
2. Mohammed Saleh Al-Maghrebi, Malaysian Tax System: An Overview, p. 12.
3. Martin Harrison, Islamic Finance and the UK.
4. Nor Aini, The Advancement of Zakat Institution in Malaysian Post Islamic Revivalism Era, 2020, Journal of Al-Tamaddun.
5. W. Hegazy, Islamic Finance in Malaysia: A Tax Perspective.
6. Al Rayan Bank, Annual Report and Financial Statements, 2020.
7. MAYBANK ISLAMIC BERHAD, Condensed Financial Statements, 2023.
8. Antony Seely, Taxation of Banking. Available at <http://commonslibrary.parliament.uk>
9. <https://www.gov.uk/government/organisations/hm-revenue-customs/about#responsibilities>
10. https://www.gov.uk/government/publications/rates-and-allowances-corporation-tax/rates-and-allowances-corporation-tax?utm_source
11. https://www.gov.uk/government/publications/amendments-to-the-surcharge-on-banking-companies/amendments-to-the-surcharge-on-banking-companies?utm_source
12. https://www.gov.uk/government/publications/bank-levy-rate-reduction/bank-levy-rate-reduction?utm_source
13. <https://www.hasil.gov.my/en/company/tax-rate-of-company/>
14. [https://en.wikipedia.org/wiki/Goods_and_Services_Tax_\(Malaysia\)](https://en.wikipedia.org/wiki/Goods_and_Services_Tax_(Malaysia))

²⁷ W. Hegazy, Islamic Finance in Malaysia A Tax Perspective. P. 6.